

एक वर्षानंतर गॅलवानपासून रस्ता

चीन आता एका वेगळ्या चळवळीमध्ये आहे, चीन अमेरिकेशी स्पर्धा करत आहे आणि नवी दिल्लीला अस्वस्थ शांततेने जगावे लागत आहे

गेल्या वर्षी १५ जून रोजी प्रत्यक्ष नियंत्रण रेषेत (एलएसी) १९७५ नंतर पहिला मृत्यू झाला होता, जेव्हा लडाखमधील गलवान येथे झालेल्या हिंसक चकमकीत चीनच्या पीपल्स लिबरेशन आर्मीचे (पीएलए) २० भारतीय सैनिक आणि किमान चार सैनिक ांचा मृत्यू झाला होता. भारतीय एका वृत्तात (<https://bit.ly/3wmUefH>) नमूद करण्यात आले आहे की, या चकमकीदरम्यान पीएलएने सुमारे ५० भारतीय सैनिकांना बंदिवान बनवले होते आणि तीन दिवसांत त्यांना तुकड्यांमध्ये सोडण्यात आले होते. दोन्ही देशांनी पडलेल्या सैनिकांना शौर्य पुरस्कार दिले असले, तरी या हिंसक घटनेचा तपशील अद्याप अधिकृतपणे जाहीर करण्यात आलेला नाही.

राजकीय उत्तरदायित्व

हे सरकारच्या व्यापक दृष्टिकोनाच्या अनुषंगाने आहे जिथे गेल्या १३ महिन्यांत लडाखमधील परिस्थितीबद्दल कोणतीही अधिकृत माहिती किंवा पत्रकार परिषद झालेली नाही. संसदेतील मंत्रिस्तरीय निवेदने एकपात्री होती ज्यात इतर प्रतिनिधींकडून कोणतेही प्रश्न येऊ दिले जात नव्हते. अधिकृत निमित्त ऑपरेशनल सिक्युरिटी होते, पण त्याचे खरे कारण म्हणजे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्यासाठी राजकीय लाजिरवाणेपणा टाळणे. गलवान संघर्षानंतर चार दिवसांनी श्री. मोदी यांनी सर्वपक्षीय बैठकीत भाषण केले जिथे त्यांनी निःसंदिग्धपणे सांगितले, "ना कोई व्हान हमारी सीमा में घूस आया है और नहीं कोई घुसा हुआ है, ना ही हमारी कोई पोस्ट किसी दुसरे के कब्जे में है" (कोणीही घुसखोरी केलेली नाही आणि कोणीही घुसखोरी केली नाही, किंवा कोणी ही पोस्ट पकडली नाही)." प्रचंड जनक्षोभामुळे पंतप्रधान कार्यालयाने अधिकृत स्पष्टीकरण दिले ज्यात आक्षेपार्ह वक्तव्यांना (<https://bit.ly/3vjqoaJ>) चकवा देणारी वक्तृत्वशैली होती.

लडाख सीमेवरील संकटाचा सामना करण्यासाठी सरकारची राजकीय रणनीती चकवा, नकार आणि विद्वग्ना यावर आधारित आहे. लडाखमधील परिस्थितीचे प्रामाणिक मूल्यमापन राजकीयदृष्ट्या "मजबूत" पंतप्रधानांच्या नेतृत्वाखालील सरकारसाठी महाग पडेल, कारण भारतीय नियंत्रणात असलेल्या हितहेतोर्वर पीएलएसैनिकांचे नियंत्रण आहे. मोठ्या प्रमाणात समर्थन ात्मक वृत्तवाहिन्या असूनही, सरकार आपल्या घटनांच्या आवृत्तीबद्दल जनतेला पटवून देऊ शकले नाही. सी-व्होटरने नुकत्याच केलेल्या 'स्टेट ऑफ नेशन' सर्वेक्षणात ४४.८% उत्तरदात्यांनी लडाखमधील चिनी अतिक्रमण हे मोदी सरकारचे अपयश असल्याचे म्हटले आहे, तर केवळ ३७.३% लोकांनी ते (<https://bit.ly/3gmiaaA>) नसल्याचे म्हटले आहे.

चीनचे राष्ट्राध्यक्ष शी जिनपिंग (तामिळनाडूतील ममलापुरम येथे) यांच्यासमवेत दुसरी अनौपचारिक शिखर परिषद घेतल्यानंतर आणि गुजरातमधील अहमदाबाद येथे राजकीय कार्यक्रमासाठी अमेरिकेचे तत्कालीन राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांचे यजमानपद भूषवल्यानंतर काही महिन्यांनी लडाखमधील संकट उफाळून आले. आपल्या परराष्ट्र धोरणाच्या कौशल्याचे श्रेय आपल्या व्यक्तिमत्त्वाच्या सामर्थ्याला आणि इतर जागतिक नेत्यांबरोबरच्या त्याच्या वैयक्तिक रसायनशास्त्राला जबाबदार धरणाऱ्या व्यक्तीसाठी, चिनी घुसखोरीच्या वेळेपेक्षा त्याच्या दाव्यांचे यापेक्षा वाईट खंडन होऊ शकत नाही. केवळ पंतप्रधानांशी ओळख असलेल्या आणि त्यांच्या कार्यालयाचे वर्चस्व असलेल्या सरकारमध्ये -

लडाख सीमेवरील परिस्थितीवर चर्चा करण्यासाठी सुरक्षा विषयक कॅबिनेट समिती बोलवल्याची कोणतीही नोंद नाही - या धक्क्यासाठी जनतेच्या कल्पनेत श्री. मोदींना जबाबदार धरले जात आहे.

लष्करी परिस्थिती

लडाखमध्ये सध्याची परिस्थिती लष्करीदृष्ट्या अनिश्चित नाही. ५०,०००-६०,००० सैनिकांची सतत तैनाती केल्यामुळे भारतीय लष्कराला पीएलएने आणखी प्रवेश रोखण्यासाठी ही रेषा रोखून धरण्यात यश आले आहे. गोघ्रा, हॉट स्पिंग्स आणि डेमचोक येथे एलएसीच्या भारतीय बाजूने चिनी उपस्थिती पीएलएला काही डावपेचात्मक फायदा देते परंतु भारतीय लष्करी योजनांना मोठा धक्का देणारा भाग म्हणजे डेप्संग प्लेन्सचे चिनी नियंत्रण. अनेक निवृत्त लष्करी अधिकाऱ्यांच्या उलट पुरावे असूनही "अधिकृत स्रोत" हा वारसा मुद्दा म्हणून काढून घेण्याचा प्रयत्न करत असताना, भारतीय लष्कराने पीएलएशी झालेल्या चर्चेदरम्यान आपली वाटाघाटीची भूमिका कमकुवत केली आहे. काहीही असो, फेब्रुवारीमध्ये पानगोंग तलाव आणि कैलास रेंजमध्ये झालेल्या गोंधळानंतर चर्चेमध्ये कोणतीही प्रगती झालेली नाही.

लडाखच्या बाहेर, कोणत्याही चिनी गैरप्रकारांना रोखण्यासाठी भारतीय लष्कर एलएसीच्या सर्व बाजूने सतर्कतेत वाढ होत आहे परंतु मोठा बदल म्हणजे पाकिस्तानच्या सीमेवरून चीनच्या सीमेकडे काही सैन्याची पुनर्रचना करणे. या बदलाचा आधार संरक्षण प्रमुख जनरल बिपीन रावत यांनी अलीकडेच सांगितले की चीन हा पाकिस्तानपेक्षा भारतासाठी मोठा सुरक्षा धोका आहे. लडाख संकटामुळे चीन आणि पाकिस्तानकडून निर्माण झालेल्या संगनमताच्या धोक्याचा सामना करण्यासाठी भारताची लष्करी कमकुवतताही उघड झाली आहे: अशी घटना टाळण्यासाठी सरकारने पाकिस्तानशी बँकचॅनेल चर्चा सुरू केली ज्यामुळे नियंत्रण रेषेवरील युद्धबंदीची पुनरावृत्ती झाली.

बाह्य पुनर्संतुलन

लडाख संकटामुळे सरकारने विशेषतः अमेरिकेबरोबर बाह्य भागीदारी पुन्हा पाहिली आहे. गेल्या महिन्याच्या अखेरीस परराष्ट्र मंत्री एस. जयशंकर यांच्याशी झालेल्या बैठकीनंतर अमेरिकेचे परराष्ट्र मंत्री अँटनी ब्लिंकन यांनी ट्विट केले की त्यांनी "भारत-चीन सीमा परिस्थिती" वर चर्चा केली. भारतीय पक्ष याबद्दल गप्प होता परंतु अमेरिकेच्या वरिष्ठ लष्करी अधिका-यांनी यापूर्वी लडाखमधील भारतीय सैन्याला देण्यात आलेल्या गुप्तचर आणि रसद समर्थनाबद्दल सांगितले आहे, तर भारतीय लष्कराने तंत्रज्ञानदृष्ट्या श्रेष्ठ पीएलएविरुद्ध भविष्याचे युद्ध छेडण्यासाठी मल्टी डोमेन ऑपरेशन्स (एमडीओ) सिद्धांत ाची अंमलबजावणी करण्याच्या अमेरिकन अनुभवातून शिकण्याचा प्रयत्न केला आहे.

चीन हा "एक मोठा शेजारी आहे, ज्याला एक चांगली शक्ती, चांगले तंत्रज्ञान मिळाले आहे", हे जनरल रावत यांनी अलीकडेच मान्य केले होते, की भारत "स्पष्टपणे मोठ्या शेजाऱ्याची तयारी करेल". व्हाडचे लष्करी महत्त्व कायम आहे, भारताने दक्षिण चीन समुद्रात अमेरिकेबरोबर संयुक्त नौदल गस्त घालण्यास नकार दिला आहे; अमेरिका, जपान आणि ऑस्ट्रेलिया या दोन करारमित्रांनीही नकार दिला. शिवाय, भारत-पॅसिफिकमधील सागरी महत्त्वाकांक्षेवर आर्थिक घसरणीच्या काळात भारताच्या भूसीमा आणि लष्करी आधुनिकीकरणासाठी मर्यादित संसाधनांवर भारताचे लक्ष आहे.

समतोल साधणे कार्य

भारताने बीजिंगशी कठोर बोलण्याचा प्रयत्न केला आहे आणि व्हाडमध्ये अधिक रस दाखवला असला, तरी शेजारच्या वाढत्या चिनी प्रभावाचा प्रतिकार करण्याचे त्याचे प्रयत्न डळमळीत झाले आहेत, कोरोनाव्हायरस साथीच्या दुसऱ्या

लाटेचा गैरवापर केल्यामुळे ते अधिकच चिघळले आहे. नवी दिल्ली आणि बीजिंग यांच्यातील वाढत्या अंतरामुळे हे आव्हान भूराजकीय तिततकेच आर्थिक आहे. सीमेवरील संकट आणि चिनी तंत्रज्ञान कंपन्यांवरील भारतीय निर्बंध असूनही चीनने अमेरिकेला २०२०-२१ मध्ये भारताचा सर्वात मोठा व्यापार भागीदार म्हणून विस्थापित केले, जे एक वर्षापूर्वीच्या 10.4% (<https://bit.ly/3cFydRs>) तुलनेत भारताच्या एकूण व्यापाराच्या जवळजवळ 13% पर्यंत आहे.

मोदी सरकारसाठी, देशांतर्गत वक्तृत्व आणि बाह्य वास्तव यांच्यात समतोल साधणे कठीण आहे. जरी भारत साथीच्या रोगाशी लढण्यासाठी वैद्यकीय उपकरणांसाठी चीनवर अवलंबून आहे आणि खात्रीशीर पुरवठा मागितला जात असला, तरी सरकार हे अवलंबित्व जाहीरपणे मान्य करण्यास टाळाटाळ करत आहे: त्यांनी श्री. शी यांचा श्री. मोदी यांना पाठिंबा आणि मदत देण्याचा संदेश कमी केला. त्यात बीजिंगला भारतीय विद्यार्थी आणि व्यावसायिकांना व्हिसा देण्यास सांगितले आहे परंतु वैद्यकीय मदत किंवा चिनी लसी नाकारल्या आहेत. त्याच वेळी, नवी दिल्लीने सीमा प्रश्न चीनबरोबरच्या संबंधांच्या केंद्रस्थानी ठेवला आहे, असा युक्तिवाद केला आहे की सीमेवर ील स्थिती पूर्ववत केल्याशिवाय कोणतीही सामान्यपरिस्थिती असू शकत नाही.

न पचनाऱ्या निवडी

गेल्या काही दशकांपासून भारतीय नियोजकांनी या आधारावर काम केले की त्यांचे मुत्सद्दी चिनी समस्येचा पूर्ण लष्करी संकटात विकास न करता त्याचे व्यवस्थापन करू शकतील. हा विश्वास शांत झाला आहे. लष्करीदृष्ट्या लडाखमधील चिनी घुसखोरीने हे दाखवून दिले आहे की प्रतिबंधाची कल्पना अपयशी ठरली आहे. एप्रिल २०२० च्या आधी यथास्थितीकडे परत जाणे हे मृगजळ आहे आणि चिनी पक्षाने फेब्रुवारीनंतर अर्थपूर्ण संबंध ठेवण्यास नकार दिला आहे. नवी दिल्लीला कळले आहे की, आता बीजिंगबरोबर एकाच वेळी स्पर्धा आणि सहकार्य होऊ शकत नाही; १९८८ मध्ये राजीव गांधी यांच्या ऐतिहासिक चीन भेटीपासून सुरू झालेला नाट्यमय सहभाग संपला आहे.

मोदी सरकारसमोरील निवडींचा पुष्पगुच्छ क्षुधावर्धक नाही. १९९० च्या दशकाच्या सुरुवातीस द्विपक्षीय संबंधांमध्ये एक नवीन रिसेट करणे कठीण आहे कारण चीन आता वेगळ्या लीगमध्ये आहे, अमेरिका आणि चीन यांच्यातील नवीन शीतयुद्धात भारत कधीही बाजू घेण्यास सोयीस्कर होणार नाही, कारण त्याने नेहमीच आपल्या धोरणात्मक सार्वभौमत्वाला महत्त्व दिले आहे. लष्करी संघर्ष टाळण्यासाठी बीजिंग नवी दिल्लीइतके उत्सुक दिसते, जरी गलवानसारख्या अपघातांना कधीही नाकारता येत नाही. यामुळे चीनबरोबर काही काळ या तणावपूर्ण आणि अस्वस्थ शांततेने जगण्याचे कठीण काम भारताला पेलावे लागेल, हे लडाख संकटाने समोर आणलेले आव्हान आहे.

गेल्या एका वर्षाच्या घटनांमुळे चीनच्या दिशेने भारताच्या विचारसरणीत लक्षणीय बदल झाला आहे. हे नाते आता क्रॉसरोडवर आहे. नवी दिल्लीत केलेल्या निवडींचा जागतिक भू-राजकारणाच्या भवितव्यावर लक्षणीय परिणाम होईल.

सुशांत सिंग हे नवी दिल्लीच्या सेंटर फॉर पॉलिसी रिसर्चमध्ये वरिष्ठ सहकारी आहेत